

Makale Geliş | Received: 02.12.2024
Makale Kabul | Accepted: 04.02.2025
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1595273

Esra YILDIZ TURAN

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof.

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
Erzurum-TÜRKİYE

Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education
Erzurum- TÜRKİYE

ORCID: 0000- 0001-6270-9726

esrayildiz@atauni.edu.tr

Ahlaki Bir Sorun Olarak Özgecilik ve Thomas Nagel

Öz

Özgecilik, psikoloji, biyoloji ve iktisat gibi pek çok disiplinin incelediği bir kavram olsa da esas anlamıyla felsefi bir sorunsal olarak öne çıkar. İnsan eylemlerinin ve bu eylemleri motive eden güdülerin kaynağını anlamak, özgecilik tartışmasının temelini oluşturur. Başkalarının çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koymayı ifade eden özgecilik hem gündelik hayatta hem de felsefi ve siyasi doktrinlerde önemli bir yer edinmiştir. Özgecilik tartışması, kaçınılmaz olarak egoizm kavramını da beraberinde getirir. Bu iki düşünce arasındaki ilişkiyi anlamak, ahlak felsefesinin temel meselelerinden biri olarak kabul edilir. Özgecilik kavramı, sistematik bir şekilde ilk kez sosyolog Auguste Comte tarafından ele alınmıştır. Comte, bireyin toplumsal faydayı öncelikli kılması gerektiğini savunarak, özgeciliği ahlaki bir ideal olarak tanımlar. Ancak özgecilik fikrinin tarihsel kökleri, Antik Yunan'a kadar uzanır. Bu dönemde, özgecilik, bireylerin toplumsal uyumu sağlamadaki rolleri çerçevesinde tartışılmıştır. Modern ahlak felsefesinde ise özgecilik, bireyin etik sorumluluklarının bir parçası olarak daha sistematik bir biçimde ele alınır. Immanuel Kant, özgecilik terimini doğrudan kullanmamış olsa da ahlak felsefesinde geliştirdiği niyet etiği ilkesi, özgeciliğe benzer bir perspektif sunar. Kant'ın ahlaki rasyonalizmini takip eden Thomas Nagel ise özgeciliği, bireyin başkalarına yönelik sorumluluklarını merkeze alarak değerlendirir. Ona göre, özgecilik yalnızca bireysel bir erdem değil aynı zamanda ahlaki yükümlülüklerimizin temel taşlarından biridir. Nagel, özgeciliğin bireyler arası ilişkilerde ahlaki sorumluluğu sağlamada vazgeçilmez olduğunu savunur. Etik bağlılığın yalnızca bireysel çıkarlarla değil, başkalarının çıkarlarının da dikkate alınmasıyla mümkün olabileceğini ileri sürer. Bu bağlamda özgecilik yalnızca bireyler arası ilişkilerde değil, toplumsal düzende de bir denge unsuru olarak ortaya çıkar. Bu çalışmada özgecilik kavramının tarihsel ve kavramsal kökenleri incelenerek, egoizmle olan ilişkisi detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Aynı zamanda Nagel'in rasyonalist etik yaklaşımı çerçevesinde özgeciliğin imkânı ve ahlaki sorumluluk anlayışı derinlemesine tartışılmaktadır. Çalışma, özgecilik kavramının bireyler arası ilişkilerde ve toplumsal düzende nasıl bir denge unsuru oluşturabileceğini ele almayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgecilik, Egoizm, Thomas Nagel, Nesnel nedenler, Ahlaki ilke, Gayrişahsi bakış açısı.

Altruism as a Moral Problem and Thomas Nagel

Abstract

Altruism, although studied across various disciplines such as psychology, biology, and economics, stands out primarily as a philosophical issue. The core of the altruism debate lies in understanding the source of human actions and the motivations that drive them. Altruism, which involves putting the interests of others ahead of one's own, occupies an important place both in everyday life and in philosophical and political doctrines. The discussion of altruism inevitably brings the concept of egoism into focus. Understanding the relationship between these two concepts is considered one of the fundamental issues in moral philosophy. The concept of altruism was first systematically addressed by sociologist Auguste Comte. Comte argued that individuals should prioritize social utility, positioning altruism as a moral ideal. However, the historical roots of altruism stretch back to Ancient Greece, where it was discussed in the context of individuals' roles in ensuring social harmony. In modern moral philosophy, altruism is more systematically addressed as part of an individual's ethical responsibilities. Although Immanuel Kant did not explicitly use the term "altruism," his principle of ethics, based on the importance of intentions, offers a perspective similar to that of altruism. Thomas Nagel, who follows Kant's moral rationalism, evaluates altruism by placing the individual's responsibilities toward others at the center. According to him, altruism is not only an individual virtue, but also one of the cornerstones of our moral obligations. Nagel argues that altruism is indispensable in ensuring moral responsibility in interpersonal relations. He suggests that ethical commitment is

possible not only with individual interests but also by taking into account the interests of others. In this context, altruism emerges as a balancing element not only in interpersonal relations but also in the social order. In this study, the historical and conceptual roots of the concept of altruism are examined and its relationship with egoism is analyzed in detail. At the same time, the possibility of altruism and the understanding of moral responsibility are discussed in depth within the framework of Nagel's rationalist ethical approach. The study aims to address how the concept of altruism can create a balancing element in interpersonal relations and in the social order.

Keywords: Altruism, Egoism, Thomas Nagel, Objective reasons, Moral principle, Impersonal standpoint.

Giriş

Özgecilik, gündelik yaşamda özellikle ahlaki ve politik pratiklerde sıkça karşılaşılan bir konudur. Geçmişte ve günümüzde tartışma konusu olan birçok problem, özgecilik düşüncesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu düşünce, sadece ahlaki değil aynı zamanda toplumsal ve politik bağlamlarda da önemli bir yer tutmaktadır. Fakat bu düşünce hakkında derinlemesine yapılan değerlendirmelerin sayısı sınırlıdır. Özgecilik kavramı Türkçeye 'hasbılık' ve 'diğerkamlık' gibi benzer terimlerle de yansıtılmaktadır. Yardımseverlik, hayırseverlik ve iyilikseverlik gibi teorik konuların yanı sıra, günlük yaşamda karşılaşılan birçok pratik sorunun da özgeciliğin ilgi alanına girdiği söylenebilir. Öyle ki siyasi olarak bakıldığında bir devletin yardıma muhtaç olan halkına yardım edip etmemesi gerektiği ya da bir kişinin iki insanın kavga ettiğini görüp bu olayı polise haber verip vermemesi gerektiği gibi biri daha büyük, diğeri daha basit nice problem ve konular özgeciliği yakından ilgilendirmektedir. Günümüz dünyasında gelişen bilgi teknolojisi ile birlikte bir kişinin yapmış olduğu ve kendince basit olarak nitelendirdiği bir davranış o kişinin tanımadığı çok sayıda insana tesir etmekte ve o insanların kaderlerini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum özgeciliği eylemlerinin sonucunu belirleme olanağı giderek azalan birey için bir yol gösterici haline getirmektedir. Özgecilik, insanların davranışlarını ve bu davranışları güden nedenleri ele aldığı için ahlak felsefesi açısından büyük önem taşır.

Özgecilik düşüncesi farklı disiplinler tarafından çeşitli açılardan ele alınmış ve incelenmiştir. Bu nedenle, özgecilik tanımları da birbirinden farklılık gösterir. Felsefe tarihi incelendiğinde, özgeciliğin genellikle egoizm ile birlikte ele alınıp açıklanmaya çalışıldığı görülür. Zira bu iki düşünce akımı, insan doğasının iki zıt yönünü temsil eder. Egoizm, özgeciliğe zıt bir şekilde, kişinin çıkarlarını her şeyden üstün görmesi olarak tanımlanabilir. Özgecilik ise kişinin kendi çıkar ve ilgilerinin değil diğeri insanların çıkar ve ilgilerinin önemli olduğunu dile getirir. Özgecilik hakkında konuşulan yerde daima egoizm tartışması da yapılır. Ahlak felsefesinde bu tartışmanın genel olarak tek bir soru etrafında şekillendiği söylenebilir. Birey eylemde bulunurken kendi çıkarlarını mı yoksa başkalarının çıkarlarını mı düşünür? Yani insanı, eylemde bulunması için yönlendiren güdüler ben merkezli mi yoksa öteki merkezli midir? Felsefe tarihinde özgecilik düşüncesine gelen eleştiriler de çoğunlukla egoizmi savunan düşünürler cephesinden gelmiştir. Özgecilik, bazı düşünürler için kendisi dışındaki bireylerin iyiliğini hedef almış eylem şeklinde tanımlanırsa özgeci birey herkesi hatta kendisine düşmanca davranan bile sevebilen kişidir (Günör, 2021, s. 133). Ancak karşısındakine hiçbir beklenti ve çıkar gözetmeksizin yardım eden insan, kendi isteklerinden ve çıkarlarından vazgeçmek ya da onları geri plana itmek zorunda değildir. Özgecilik, kişinin kendisini yok saymasını gerektirmez. Çünkü kişinin iyiliği ile kendisi dışındakilerin iyiliği örtüşebilir (Günör, 2021, s. 134). Kısacası hem özgeciliğin açıklanmasında hem de ona yöneltilen eleştirilerde, egoist öğretisi ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle ahlak felsefesinde özgeciliğin konumunu belirlemek için, özgecilik ve egoizm arasındaki ilişki de açıklığa kavuşturulmalıdır.

Ahlak felsefesinin temel sorunlarına bakıldığında, bunlar arasında en önemlilerinden birinin insani eylemlerle ilgili problemler olduğu görülür. Önemli ahlak teorileri arasında yer alan özgecilik düşüncesi, ahlak felsefesinin temel problemlerinden biri olan insan davranışının neye göre şekillendiği ve gerçekleştiği sorusuna yanıt arar. Bireyin kendisini toplumun ve diğeri kişilerin genel iyiliğine ve mutluluğuna adanması tavrı ve bencilliğin karşısında konumlanan tutum (Cevizci,

1999, s. 666) olarak tanımlanan özgecilik kavramı, ekonomi, biyoloji, politika ve felsefe gibi birçok alanda kullanılır. Özgecilik kavramının günlük hayatta kullanılmamasının en önemli nedeni, insanların bu kavramın yerine başka kavramlar türetmiş olmalarıdır. Özgecilik genellikle iş bölümü yapma, paylaşma ve yardımcı olma gibi anlamlarda kullanılır (Günör, 2019, s. 30). Ayrıca, özgeciliğin bazı araştırmacılar tarafından ekonomi modellerini temellendirmek için kullanıldığı da görülür. Özgecilik düşüncesi, felsefi tartışmaların yanı sıra sosyal ve ekonomik sistemler üzerinden de tartışılmaktadır. Örneğin, Marxist düşünürler özgeciliği, sınıf mücadeleleri ve toplumun eşitliği açısından ele alırken; Kant ise, özgeciliği bireyin ahlaki görevleriyle ilişkilendirir. Bu çalışmada, özgecilik hakkındaki düşüncelerine geniş bir şekilde yer verilecek olan Nagel gibi bazı düşünürler, özgeciliği temel alarak kendi etik kuramlarını geliştirirler. Bu noktada onun gibi bazı düşünürler özgeciliği, yalnızca bireysel bir erdem olarak görmekle kalmayıp, evrensel bir ahlaki sorumluluk biçimi olarak da ele almışlardır. Nagel'e göre, "düşünce üzerine akılsal gereksinimler olduğu gibi, davranış üzerine de akılsal gereksinimler vardır ve özgecilik de bunlardan biridir. Özgeciliğin kendisi, diğer insanların gerçekliğini tanımaya ve bireyin kendisini diğerleri arasında sadece tek bir birey ile eşit kapasitede görmesine bağlıdır" (Nagel, 2020, p. 4). Kişisel çıkar ile ahlaki çıkar arasında bir ayrım yapan Nagel, kişisel çıkarların özünde ahlaki olmadığını iddia eder (Churchill & Street, 2005, p. 97). Nagel, ahlak alanında nesnel bir teori geliştirmeyi amaçlar. "Nesnellik, sadece teoride değil günlük hayatta da etüğün temel sorunudur. Bu problem de nesnelliğin neyin istenmesi ve ne yapılması gerektiği şeklindeki sorulara nasıl uygulanacağı problemidir" (Nagel, 1986, p. 138). Onun etik alanındaki en temel amacı nesnellığe ulaşmaktır. Bu bağlamda, özgeciliğin ahlaki ve toplumsal boyutları üzerine yapılan bu çalışma hem felsefi hem de pratik açıdan önemli soruları gündeme getirecek ve özgeciliğin ahlaki sorumluluklarımıza dair sunduğu çözümleri irdeleyecektir.

1. Özgecilik Kavramı ve Özgeci Düşünce

Özgecilik kavramı *alter* (diğer insan, öteki) kelimesinden türemiştir (Kasapoğlu, 2017, s. 55). Bu kavram Latince *alter* ile *ui* kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşur ve doğrudan anlamıyla "öteki için" şeklinde çevrilebilir. Günör'ün de ifade ettiği gibi, Fransızcada özgecilik kavramına karşılık gelen *altruisme* terimini ilk olarak Auguste Comte *Système de Politique Positive* adlı eserinde kullanmıştır. Comte, özgecilik düşüncesini, hayalindeki topluma ulaşmak için bir metot olarak geliştirmiştir. Özgecilik başka insanlar için yaşama arzusu veya eğilimidir. Özgecilik teriminin İngilizce karşılığı olan *altruism* terimi ise 1853 senesinde George H. Lewes tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavram siyaset, biyoloji, ekonomi ve felsefe gibi pek çok alanda önemli bir yere sahiptir. Özellikle hasbılık, işar ve diğerkamlık terimleriyle de ilişkilendirilir. Diğerkamlık, Osmanlıcada "ötekileri düşünen" anlamına gelirken hasbılık kavramı ise "bir işi karşılıksız ve gönül rızası ile yapma" şeklinde karşılık bulur (Günör, 2019, s. 27-28). Özgecilik, kişinin insanları hiçbir çıkar gözetmeksizin sevmesi, kendisini genelin huzur ve mutluluğuna adanması durumudur; kendi dışındakilerin iyiliğini temele koyan ve başkası için yaşamak ilkesine göre eylemde bulunmayı tavsiye eden ahlak anlayışıdır. Kişisel çıkarı temele alan ahlaki bencilliğin tam karşısında yer alan özgeci anlayış, bireyin kendisini herhangi bir çıkar gözetmeksizin başkalarının çıkarlarına adanmasının gerekliliğini savunur (Cevizci, 1999, s. 666). Diğerkamlık, "diğerlerinin hayrını temyiz etmek, menfaatini muhafazaya gayret etmek, hukukunu tanımak hissiyatı bizi başkaları uğruna fedakarlığa sevk edecek dereceye varırsa, o zaman bu hareketimiz diğerkamlık olur" şeklinde de betimlenmektedir (Çankı, 2021, s. 272). Boone ise bir eylemin sadece tek bir kişinin değil, failin dışındakilerin de lehine sonuçlanıyor ise ahlaki olarak doğru olduğuna dikkat çeker. Nitekim başkalarının iyiliği, herhangi bir ahlaki eylemin gerçek amacıdır (Boone, 2020, p. 67). Özgecilik yalnızca bireysel düzeyde kalmaz, toplumsal düzeyde de önemli bir rol oynar. Bu, bireylerin sadece kişisel çıkarlarını değil, aynı zamanda başkalarının ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmasını gerektirir. Bireylerin başkalarının iyiliğine yönelik eylemleri, toplumun genel refahını artırarak, toplumsal sorumluluk anlayışının güçlenmesine katkıda

bulunur. Bu bağlamda, özgecilik sadece bir ahlaki zorunluluk değil, aynı zamanda sağlıklı ve sürdürülebilir toplumların inşası için de temel bir gerekliliktir.

Herhangi bir eylemin özgecilik olarak kabul görebilmesi için farklı bilim insanları tarafından bazı ölçütler tayin edilmiştir. Biyoloji alanında özgecilik düşüncesi evrimci özgecilik şeklinde kullanılır. Evrimci özgecilik, davranışı sadece o davranışı ortaya koyan organizmanın uyumuna indirger. Burada davranışı güdüleyen özelliğin ne olduğundan ziyade, davranışın organizmanın soyunun devamına katkı sağlayıp sağlamadığı önemlidir. Yani, evrimci özgecilik açısından, özgecilik sadece evrimin doğal bir sonucu olarak görülür. Evrimci özgecilik, bireyin soyunun devamı ile ilgili sonuçlara göre tanımlanır. Bu görüşe göre, özgeci davranışın nasıl gerçekleştiği ya da davranışı güdüleyen sebeplerin ne olduğu önemli değildir. Günör'e göre, burada asıl önemli olan, soyun başarılı bir biçimde devam edip etmediğidir (Günör, 2019, s. 37-38). Ancak ahlaki özgecilikte, bir davranışın sonucunun ne kadar önemli olduğu kadar, o davranışı gerçekleştirmeye iten güdüler de büyük bir öneme sahiptir. Biyolojik özgecilik ile psikolojik özgecilik karşılaştırdığımızda aralarındaki farklar belirgindir. Psikolog Bar-Tal için özgeci eylem diğer insanlara yararlı olma, gönül rızası ile gerçekleştirilme, belirli bir amacı olma, hedefinin iyilik olması ve dışarıdan herhangi bir mükâfat ümidi olmadan gerçekleştirilmesi gibi birtakım özellikleri barındırmalıdır (Bar-Tal, 1986, p. 5). Psikolojinin farklı alt disiplinleri, özgecilik farklı perspektiflerden ele alır. Sosyobiyojik yaklaşım özgeci eylemin kökeninin genetik olduğunu söylerken psikoanalitik yaklaşım özgeci eylemin genetik olmasından ziyade daha çok öğrenildiğini savunur. Buna karşılık bilişsel gelişimci düşünürler özgecilik, kişilik gelişiminde üretkenlik aşamasını kazanmanın bir neticesi şeklinde kuramsallaştırmaya çalışır. Son olarak sosyopsikolojik anlayış ise özgeci davranışı sosyal faktörler, kişilik ve değerler arasında bulunan bir etkileşim olarak ifade eder (Kasapoğlu, 2017, s. 55). Özgecilik hoşgörü, merhamet, sevgi, fedakârlık, yardımlaşma, sempati ve empati gibi pek çok eylem, düşünce ve duygu ile sıkı bir bağ oluşturur. Bu bağlamda empati, özgecilik teşvik eden önemli bir faktör olarak öne çıkar (Scott & Seglow, 2007, p. 97). Özgecilik, bireyin kendi çıkarlarının yanı sıra, diğerlerinin çıkarlarını da dikkate almayı öngören temel bir ahlaki erdem olarak kabul edilir (Scott & Seglow, 2007, p. 2). Bu nedenle, özgecilik, diğer bireyleri ahlaki açıdan dikkate almayı ve onlara saygı göstermeyi ifade eder. Burada diğerleri olarak ifade edilen insan, bitki, hayvan ve doğa vs. olabilir (Türkeri, 2013, s. 571-580). Özgecilik, farklı disiplinler tarafından çeşitli açılardan incelenen bir kavram olup, özellikle insanlar arası ilişkileri şekillendirdiği için temel bir ahlaki konu olarak felsefede ele alınır. Bu bağlamda, bireylerin birbirlerine karşı sorumlulukları ve toplumsal yapının ahlaki temelleri üzerinde derin etkiler yaratır. Özgecilik, sadece bireysel ilişkilerde değil, aynı zamanda sosyal ve politik düzeyde de önemli bir etik ilkedir ve toplumların adalet, eşitlik ve dayanışma gibi değerler etrafında şekillenmesine katkıda bulunur.

Özgecilik düşüncesinin günlük hayatta daha geri planda kalmasının temel nedeni, insanın çoğunlukla kendi çıkarlarını düşünen bir varlık olarak görülmesidir. İnsanlık tarihi boyunca toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerde bu anlayış baskın olmuştur. İnsanın bencil bir varlık olduğu ön kabulü, sadece gündelik hayatta değil, aynı zamanda felsefi ve siyasal doktrinlerde de geniş oranda kabul görmüştür. Hobbes, Smith ve Rand gibi düşünürler de bu ön kabulü felsefi sistemlerinin temeline yerleştirmiştir. Bu anlayışın, siyasal alanda neoliberalizm, ekonomik alanda kapitalizm ve felsefi alanda egoizm düşüncesiyle somutlaştığı söylenebilir. İnsanın her zaman çıkarıcı ve her durumda kendini düşünen bir varlık olduğu fikri ne kadar yaygın bir görüş olsa da insanların aslında diğer insanların çıkarını da gözettiği fikrini savunan özgecilik düşüncesi, düşünce tarihi içerisinde kendisine önemli bir yer edinmiştir (Günör, 2021, s. 128). Bu yönüyle özgecilik, insan doğasına dair egemen anlayışa alternatif bir yaklaşım sunar ve bireylerin ahlaki sorumluluklarını yeniden değerlendirmeye teşvik eder. Toplumlar arasındaki dayanışma ve iş birliğini artırma potansiyeli, bu düşüncenin günümüzde yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

1.2. Özgeciliğin Tarihsel Gelişimi

Ahlâk felsefesi içerisinde özgecilik düşüncesinin yerini analiz etmek istediğimizde, bu kavramın özellikle 18. yüzyıldan itibaren belirginleştiği söylenebilir. 17. ve 18. yüzyıl ahlâk felsefesiyle birlikte, İlkçağ ahlak felsefesinde ön planda olan kişisel mutluluğun yerini toplumsal mutluluk anlayışı almış ve özgeci düşünce daha fazla önem kazanmıştır. Özgecilik, bencil mutlulukçu düşüncenin egemen olduğu İlkçağ ahlak felsefesi içerisinde kendine yeterince yer bulamamış ve bu durum özgecilik düşüncesinin ahlak felsefesi tarihinde geç bir dönemde gündeme gelmesine neden olmuştur. İlkçağ ahlak felsefesinin son dönemlerinde ahlaki sorgulamalara yer verilmesinin bir sebebi de felsefe tarihinde genellikle varlıksal (ontolojik) sorgulamaların ahlaki meselelerden önce ele alınmasıdır. Modern ahlak felsefesi ile birlikte ise bireycilikten toplumculuğa, bencillikten özgeciliğe doğru bir yönelim gerçekleşmiştir (Arat, 1987, s. 68). Bu bağlamda modern ahlak felsefesi, bireyin yalnızca kendi çıkarlarını gözetken bir varlık olduğu düşüncesinden uzaklaşarak, toplumsal refahı ve diğerlerinin çıkarlarına duyarlılığı ahlaki bir erdem olarak konumlandırmıştır. Özgecilik, bu dönüşümün temel taşı olarak, bireycilik ve bencillik temelli yaklaşımlara karşı güçlü bir alternatif sunmuştur.

Özgecilik kavramını 19. yüzyılda ilk kez kullanan Comte, özgeciliği “başkaları için yaşama eğilimi ve arzusu” olarak tanımlar (Comte, 1875, p. 2). Ona göre insanlar, egoizm doğrultusunda davranış sergilediklerinde yalnızca bireysel çıkar ve bireysel memnuniyet arama eğilimi gösterirler. Egoizm ile özgecilik arasında bir karşıtlık olduğunu belirten Comte özgeciliğin daha çok ahlaki bir boyutu olduğunu düşünür. Ona göre, egoizmin özgeciliğe dönüştürülebilmesi için entelektüel tesir kadar ahlaki tesir de gereklidir (Comte, 1875, p. 3-4). Comte, insan yaşamının temel sorununu egoizmin özgeciliğe tabi kılınması olarak görür ve sosyal bilimin amacını bu sorunun çözümüne bağlar. Ona göre temel ilke, kolektif yaşamın bireysel yaşama karşı üstünlüğüdür (Graham, 2005, p. 51). Bireyler eylemlerinin tamamında insanlığın çıkarını dikkate almalı, başkası için fedakârlık yaparak bencilliği aşmalıdır. Her birey insancılığa sevgi göstermeli ve kendisini unutmalıdır. Bütün bunlar özgeciliğin özellikleridir. Bu bağlamda, başkası için yaşama düşüncesi Comte’un ahlak felsefesinin temelinde yer alır (Bertrand, 2022, p. 103; Özbay, 2022, s. 5). Comte, hayalinde ki topluma ulaşmanın yolunun özgeciliğin ahlaki bir boyut kazanmasından geçtiğine inanır ve bireylerin eylemlerinde özgeci seçimler yapmalarını gerekli görür.

Özgecilik kavramı diğer bir sosyolog olan Emile Durkheim tarafından da işlenmiştir (Durkheim, 2013, p. 212). Özgecilik kavramını sosyoloji ile birleştiren Durkheim’a göre insan her şeyden öte ahlaki bir varlıktır. Ancak onun bahsettiği ahlaklılık bireysel ruhtan veya bireysellikten kaynaklanmaz. Ahlaklılık, bireyin kişiliğine bağlı olmakla birlikte, kişiliğin kendisi toplumun bir eseridir. İnsan, bir topluluğa mensup olduğu ölçüde sosyalleşir ve bu sosyalleşme oranında ahlâkileşir. Durkheim’a göre ahlaklılık, bireyci olmayan, fayda gütmeyen ve başkacı bir harekettir (Ülken, 2016, s. 145-146). Bu açıdan bakıldığında Durkheim özgeciliği bireyin topluma entegrasyonu ve ahlaklılığın toplumsal bir ürün olması üzerinden temellendirerek Comte’un toplum odaklı yaklaşımıyla paralellik gösterir.

1.3. Egoizm ve Özgecilik Tartışması

Ahlak felsefesinde özgeciliğin daha iyi anlamlandırılabilmesi için egoizm ile aralarındaki ilişkinin göz ardı edilmemesi gerekir. Egoizm (bencillik) özgeciliğin aksi olarak, kendi menfaatlerini düşünmenin tüm şuurlu insan davranışlarının ana güdüsü olması durumu şeklinde ifade edilir (Enç, 1974, p. 30). Egoizmi savunan bazı düşünürlere göre “ahlâki yaşamda önemli olan yegâne şey, bendir” (Hinman, 2008, p. 10). Genel olarak yalnızca kendini düşünen ve bencilce davranan kişiye hodkam, hodbin veya egoist denir (Manaf, 2021, s. 11-12). Egoist, dünya genelinde yaygın biçimde kullanılan bir nitelemedir. Bu bağlamda ego kelimesi benlik anlamına gelir ve benmerkezci kişiye de egoist denir. Egoizmin pek çok çeşidi ve açıklaması bulunmasına rağmen insanın karşısına çoğunlukla çıkan etik ve psikolojik egoizmdir. Psikolojik egoizmde

bütün insanlar farkında ya da farkında olmaksızın bencilliği izlemekte ve bencil olmaktadır. Birey kendi dışındakilerin arzu ve ilgileri yönünde değil, her zaman kendi ilgi ve arzularına yönelik eylemlerde bulunur (Mutaftılar, 2008, s. 55). Etik egoizmde ise insan eylemlerini betimleyici bir yapıya sahip olan psikolojik egoizme kıyasla kuralcı bir yapı söz konusudur. Psikolojik egoizm, insan eylemlerini betimleyerek onların bir özelliğini ele alır. Etik egoizm ise buna ilaveten insani eylemlerin nasıl olması gerektiğini ifade eder. Etik egoizm düşüncesine göre insan, kendi ilgisine ve bireysel çıkarlarına uygun olan davranışları gerçekleştirmelidir (Günör, 2019, s. 55). Öyle ki eğer insan kendine en fazla fayda sağlayacak biçimde davranırsa ancak o zaman ahlaki anlamda kabul edilebilir bir eylemde bulunmuş olur. İnsanın, kendi kişisel yararı için çabalaması ahlaki bir zorunluluktur. Buna rağmen insanın başkalarının yararı için bir eylemde bulunmasının hiçbir ahlaki nedeni bulunmaz (Feldmann, 2013, p. 121). Ayrıca psikolojik egoizmin güçlü psikolojik egoizm ve zayıf psikolojik egoizm olmak üzere iki türü vardır. Zayıf psikolojik egoizme göre insanlar bazı ya da çoğu durumlarda kişisel çıkara uygun eylemde bulunurlar. Güçlü psikolojik egoizm ise daha ileri giderek insanların her zaman ve her durumda kendi çıkarlarına uygun davrandıklarını savunur. Güçlü psikolojik egoizmin doğru olduğu düşünülürse insanların ahlaki inançlarını sarsar. Zayıf psikolojik egoizm, insanların davranışlarında en azından iyi olma ve dengeli bir güvenlik konumuna ulaşana kadar kişisel çıkarın ağır bastığını ve yine kişinin çoğu zaman davranışlarında diğerlerinin değil de kendisinin kişisel çıkarını düşündüğünü savunur. Zayıf psikolojik egoizmin her iki biçiminin de özgeci diye ifade edilen eylemlerin mümkün olduğu fikrine açık olduğu görülür. Yani insanlar eylemlerinde kimi zaman egoist kimi zaman değildir. Öyle ki bu tür bir iddia çoğu insanın ahlaki değerleri üzerinde büyük bir sarsıntı yaratmaz (Hinman, 2008, p. 100-101). Öyle ki zayıf psikolojik egoizmde birey dostlarına veya yakın akrabalarına karşı özgeci eylemlerde bulunabilir. Fakat yabancılara karşı olan eylemleri özgecilik tarafında güdülenmez. Güçlü egoizm de ise tam aksine bireyin yakın çevresine bile özgeci duygularla yaklaşması yanlıştır. Oysa psikolojik özgecilikte her iki durumda da birey çıkar beklemeksizin diğerlerine yardımsever eylemlerde bulunur. Fakat bu demek değildir ki bireyin bütün davranışları mutlaka özgeci olmak zorundadır. Bireyin bazı eylemleri özgecilik tarafından güdülenmese bile geri kalan eylemlerinin özgeciliğe uygun olması o bireyin hem psikolojik hem de ahlaki açıdan özgeci olabileceği sonucunu değiştirmez.

Egoist düşüncede karşımıza çıkan bencil isteklilik yani kendisini zoraki kabul ettirmek arzusu ister kişisel olsun ister olmasın aslında çevreyi kendine bağlamaktır. Bu noktadan hareket edilirse bencil insan diğerlerinin değil kendi iyiliğinin ardından koşması gerektiğini düşünen insandır. Etik kapsamındaki bencillik çok geniş bir biçimde izah edilir. Kimi zaman isteğin yüce amacının insanın kendi iyiliği olduğu çünkü evreninin kendi kontrolü altındaki kısmı olan 'kendisine' sadece bu şekilde yönelebileceği ileri sürülür. İnsanın kendi isteği doğrultusunda güneşin yönünü ya da bir ticaret adamının belirlediği fiyatı değiştiremeyeceği fakat buna karşılık kendi eylemlerini etkileyip daha çok haz, avantaj ve nüfuz elde edebileceği dile getirilir. Bu tarzdaki görüşlerin en üst noktası, insanın ilerlemesinin hiç durmaksızın kendi çıkarı için çabalamadıkça, öteki insanların ihtiyaçlarını tamamen yok saymadıkça mümkün olamayacağını, yalnızca rakiplerini ezebilecek ve bütün üstünlük mücadelelerini kazanabilecek güce sahip birinin üstün bir insan olarak ortaya çıkabileceğini öne süren Nietzsche'nin öğretisidir. Ayrıca egoizm çoğu zaman özgeci düşüncelerin olumsuz eleştirileriyle değerlendirilir ve bu değerlendirmelere özgeciliğin tek alternatifinin egoizm olduğu iması eşlik eder. Oysa özgeci istek kendini zorla kabul ettirmeyle ve bencillikle zıtlık içerisindedir. O, bağlılık ya da kendini adamadır. İnsanın kendini bir gayeye, bir kişiye ve bir ideale bağlamasıdır. Özgeci birey ahlâklı olmayı ve mutluluğu, kendisinden daha ileriye yani başkalarına taşımak olarak görür. Ne var ki egoizm özgeciliğin bu şekilde katı bir şekilde tanımlanan görüşlerini yani bireyin kendini hiçe saymasını ağır bir biçimde eleştirir. Özgeciliğin bu noktada akıl dışı olduğunu savunur (Calkins, 2021, p. 44-46). Nietzsche özgeciliğe karşı çıkar ve onu sadece insan eliyle yaratılabilen yüksek dereceye sahip değerlerden (cesaret gibi)

kaçma olarak görür. Nitekim özgecilik kişinin kendi arzularını bastırması onları görmezden gelmesi veya kendisini aşağı görmenin gerekliliği şeklinde tanımlanırsa o taktirde Nietzsche'nin bu eleştirileri doğru olarak kabul edilebilir. Oysa yaygın anlayışa göre özgecilik bu durumun aksine kişinin kendi isteklerini bastırması veya kendini güçsüz ve değersiz hissetmesini gerektirmez. Yani bir başkasının isteklerini önemli gören ve bu istekleri fayda beklemeden gerçekleştiren insan kendi heveslerinden ve ihtiyaçlarından vazgeçmek zorunda değildir. Özgeci düşünceye sahip bir kişi her zaman kendi ve diğerlerinin iyiliğini seçme konusunda arada kalmak durumunda değildir. Çünkü hem kişinin hem de diğerlerinin iyilikleri örtüşebilir. Ayrıca kendi yararını düşünmeden başkalarının iyiliğini istemek kişiye mutlaka zarar vermeyebilir. Kişi kendisine zarar vermeden de diğerlerinin iyiliğini isteyebilir (Günör, 2019, s. 35-36). Burada kendi yararını düşünmemek ifadesi kişinin kendi zararına olan anlamına gelmez. Özgeci bireyin yardım etmekteki tek amacı aslında ötekinin esenliğine katkıda bulunmaktır. Kısaca özgeci olmak demek kişinin mutlaka kendini zarara uğratmasını veya kendini her şeyden mahrum bırakmasını gerektirmez. Düşünür Ronald Milo'ya göre özgeci kişi başkalarının faydasını kendi faydasının önüne koyan kişi değil aksine başkalarının faydasına ve çıkarına, kendi faydası ile eşit zeminde yaklaşan kişidir (Kohn, 2022, p. 283).

Değeri insandan yola çıkarak ortaya koyan Hobbes'a göre ahlak felsefesi, neyin iyi neyin kötü olduğunun bilimidir (Hobbes, 2007, p. 116). Egoizmin savunucusu olan Hobbes, etiğini temellendirirken kendi çıkarının peşinden giden insandan hareket eder. Rasyonel egoist bir anlayışa sahip olan Hobbes'a göre, doğası gereği bencil olan insanın davranışları bireysel arzu ve istekler ile yönlendirilir. Özgecilik (altruizm) veya kendi dışındaki insanların iyiliğini istemek görünüş itibarıyla bencil davranış şekline aykırılık gösterir. Hobbes bu düşüncesini özgeciliğin her hâlükârda şahsi çıkarın örtük bir biçimi olduğunu söyleyerek savunur (Can, 2019, s. 11-12). Rasyonel bencillik ahlâkının kurucusu olan Ayn Rand ise bencillik kavramının kötülük kavramıyla aynı anlamda kullanılmasının yanlış olduğu görüşündedir. Bencillik kavramı insanların belleğinde, amacına varmak uğruna yığın halindeki cesetleri çiğnemeye gönüllü olan, hiçbir canlı varlığı değerli görmeyen ve akıl dışı isteklerin tesiriyle herhangi bir anın vereceği zevkin ardında bulunan eli kanlı bir zalim izlenimi uyandırır. Bencillik, kişinin kendi çıkarı ile alakadar olmasıdır. Bu kavram herhangi bir ahlaksal değerlendirmeyi içerisinde barındırmadığı gibi bireyin kendi çıkarıyla alakadar olmasının iyi veya kötü olduğunu da ifade etmez. Bu tür sorulara yanıt vermek etiğin vazifesidir. Rand'a göre *altruizm*, başkalarının çıkarına olan her türlü eylemi iyi, bireyin kendi çıkarına olan her türlü eylemi ise kötü olarak nitelendirir. Bir eylemden fayda sağlayan yine o eylemin ahlaki değerinin yegâne ölçütü sayılır. Burada eğer fayda sağlayan kişinin kendisi değil de başkası ise hiçbir sıkıntı yok demektir. Rand insanlık tarihi boyunca altruist etik versiyonuna tabi olan toplumların niteliği her zaman ahlaksızlıklar, adaletsizlikler, çifte standartlar, çelişkiler ve çatışmalar içinde olduğunu ifade eder. Ahlakı ve insanı kurtarmayı amaçlayan kişinin öncelikle kurtarması gereken şey aslında bencilliktir (Rand, 2008, p. 3-7). Nitekim büyük ölçüde egoizm düşüncesi karşısında şekil almış olan özgecilik düşüncesi egoizmin aksine bireyin kendi çıkarlarını ve ihtiyaçlarını ön plana almadan da başkaları için eylemde bulunulabileceğini söyler. Her türlü ahlaki eylem aslında tam da bunu gerektirir.

Özgeciliğin tarihsel sürecine bakıldığında “insanların eylemlerini neyin güdülediği” sorusu özgeci düşünürlerin bu konu ile ilgili farklı görüşler ileri sürmelerine sebep olmuştur. Modern ahlak felsefesi içerisinde özgecilik ile ilgili tartışmaları başlatan “güdü” problemidir. İnsanların özgeci eylemleri akıl tarafından mı yoksa duygular tarafından mı güdülenir? Felsefe tarihinde bu sorunun genellikle duygu ve akıl diye iki cevabı vardır. İnsanların doğuştan getirmiş oldukları ahlak duygusunun, onun iyi eylemlerinin sebebi olduğu görüşünün duygu temelli özgecilik anlayışı tarafından savunulduğu görülür. Özgecilik duygu temelli ahlak filozofları tarafından doğrudan savunulmaz. Buna rağmen duygucu ahlak anlayışı insanların doğuştan iyi duygulara sahip olduklarını ve bu duygularla da diğer insanların isteklerini önemsediklerini

savunduğu için egoizme karşı tavır alır. Bunun yanı sıra insan eylemlerini ahlaki yönde güdüleyen şeyin akıl olduğunu savunan özgecilik türü ise akıl temelli özgecilik olarak adlandırılır. Akıl temelli ahlak teorilerinin Immanuel Kant ile birlikte ortaya konduğu söylenebilir. Ahlak felsefesi alanında Kant'ın takipçisi olan Thomas Nagel etiğe akılcı bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiğini savunur.

2. Thomas Nagel ve Özgeciliğin İmkânı

Ahlak felsefesinde özgeci düşüncüyü temele alan ve özgecilik kavramını doğrudan kullanan ve etiği psikolojinin bir dalı olarak düşünen Nagel ahlakın temeli ve onun nihai güdüsel kaynakları ile ilgili iddialar sunar. Düşünürümüz nasıl ki düşünce üzerine rasyonel ihtiyaçlar varsa davranış üzerine de rasyonel ihtiyaçlar bulunduğunu iddia eder. Ona göre özgecilik de bu rasyonel ihtiyaçlardan biridir (Nagel, 2020, p. 4). Ahlak ile ilgili görüşlerinde Kant'ı takip eden Nagel ahlakın temelini pratik akılda görür. Pratik akıl insana inanması için nedenler sunar. Onun amacı “nedenlerin evrensel geçerliliğini, yani evrensel olduklarını kanıtlamaktır” (Nagel, 2001, p. 69). Nagel'in felsefesine bakıldığında onun bütün çalışmalarının temelinde etik alanında bir nesnellige varma amacı bulunur. Bu nedenle özellikle etiğin temelini pratik akılda aranmasının gerekliliğini savunur. Ayrıca nedenlerin evrensel geçerliliği konusu da pratik aklın konusudur.

Nagel'e göre özgecilik sırf insanlık için genellenmiş bir etkilenim ile karıştırılmamalıdır. Çünkü özgecilik bir his değildir. O, özgecilik ile “değersiz bir özveriyi değil, fakat art niyet gereksinimi olmadan, diğer insanların ilgilerini düşünerek gönüllü eylemde bulunmayı” kasteder (Nagel, 2020, p. 4). Nagel'in amacı özgeciliğin ve ona bağlı bulunan öteki güdülerin arzu ve isteklere değil pratik aklın formel açılarına dayandığını ortaya koymaktır. “Özgeci nedenler, bireysel ilgici olanlar üzerinde asalaktır; özgeciliğin bizim düşünmemizi gerektirdiği diğerlerinin yaşamlarındaki koşullar, bu diğerlerinin bireysel ilgici bakış açısıyla halihazırda düşünmek için nedene zaten sahip oldukları koşullardır. Bu nedenle özgeci nedenlerin formu, hem bireysel ilgiyi gözeten insanın formuna ve hem de doğuştan bireysel ilgici nedenin özgeci benzerini oluşturma yöntemine benzerdir” (Nagel, 2020, p. 18-19). Nagel özgecilik ile sadece asil bir fedakarlığı değil aynı zamanda diğerlerinin de fayda sağlayabileceği veya acıdan uzak durabileceği inancı ile güdülenmiş herhangi bir eylemi de kasteder. Özgecilik salt fedakârlık gerektiren eylemlerden ibaret değildir. Yani kişinin özgeci eylemde bulunması demek kişinin kendisini feda etmesi anlamına gelmez.

İnsanlar şüphesiz ki fedakârlık, sempati, aşk, değiştirilmiş bireysel ilgi ve bazıları diğerlerinin ilgilerinin peşinden koşmayı gerektiren çeşitli diğer etkiler tarafından güdülenebilirler, fakat burada başka bir şey vardır, bunların hiçbirisi olmadığı zaman da ve hatta onlar mevcut olduğu zaman da işlevsel olan bir güdülenme olabilir ki bu, insan davranışı üzerine rasyonel gerekliliğin gerçek statüsüne sahiptir. Başka bir deyişle, pür özgecilik diye bir şey vardır (diğer bütün güdülerden soyutlanmış olarak asla meydana gelmemesine rağmen). Bu bir kişinin ilgisinin diğerinin eylemi üzerindeki doğrudan etkisidir, sırf bu nedenle sonrakinin ilgisi, eylem için neden ile birlikte öncekini sağlar. Eğer herhangi bir daha başka içsel faktörün, böylesi bir durumdaki dışsal durumlar ile birleştiği söylenebilirse, bu, bir arzu veya temayül değil, fakat nedenlerin böylesi bir sistemi tarafından temsil edilen bir yapıdır (Nagel, 2020, p. 88-89).

Nagel, özgecilik ile ilgili düşüncelerini açıklarken egoizmi de sıkı bir şekilde eleştirir. Ona göre egoizm, “her bir bireyin eylemde bulunmak için nedenlerinin ve yine eylemde bulunmak için olası güdülenmelerin mutlaka kişinin kendi ilgi ve arzularından meydana geldiğini, yine de bu ilgilerin tanımlanabileceğini iddia eder ... nedenler kişinin ilgileri ile bağlantılıysa veya sempati, merhamet veya fedakârlık gibi onun bazı duygulanımlarının objesi ise, kişiye neden sağlayabilir” (Nagel, 2020, p. 94). Nagel, bu fikirde olanların psikolojik olarak kendilerini egoist diye nitelendirdiklerini söyler. Fakat o egoizmin özü itibari ile uygulanabilir olduğuna inanmaz. Ayrıca

eylemlerin belirleyicisi bireylerin ilgi ve istekleriyse egoizmin savunduğu her insanın arzusunun farklı olduğu fikri evrensel ahlak ilkelerinin varlığı ile çelişmektedir.

Nagel, genel olarak özgeci eylemleri sınırlandırma taraftarı değildir. Günlük hayatta karşılaştığımız ya da yaptığımız çoğu davranış aslında özgeci eylemlerdir. Bu eylemler kişi tarafından yapıldığı zaman çoğunlukla fedakârlık gibi özel bir çabaya bağlı olmadan yapılır. Nagel bu durumu iki örnek ile izah eder. Arabasının lastiği hava kaçıran birine bu durumu haber vermek ya da restoranda hamburger yiyen birinin yemeğinde arı olduğunu söylemek hiçte fedakârlık gerektiren eylemler değildir. Fakat buna rağmen bu davranışlar özgeci davranışlardır. Bu tarz davranışların özgeci olarak adlandırılması aslında uygunsuzdur. Nitekim bu tarz durumların hepsini içine alan genel bir kavram olmadığını söyleyen Nagel, bu sebeple hepsi için özgecilik kavramını kullanır (Nagel, 2020, p. 120-121). Özgeciliğin imkânı üzerinde yoğunlaşan düşünürümüz, insani eylemlerin özgeci nitelik taşıyabilmeleri için nesnel nedenler, ahlaki ilke ve gayrişahsi bakış açısı olmak üzere üç temel aşamanın gerekli olduğu kanısındadır.

2.1. Nesnel Nedenler

Nagel, insani eylemleri belirleyen ve onları biçimlendiren nitelikleri “nedenler” olarak adlandırır. Belirleyici olan bu nedenler öznel ve nesnel nedenlerdir. Ona göre özgeciliğin temelinde yatan ilke, değerlerin mutlaka nesnel olması ilkesidir. Öznel olarak görünen bir kişinin mutlaka öznel olmayan diğer kişilerle bağlantısının olması gerekir (Nagel, 1970, p. 90). Birey öznel olan ilkeye göre başarılı bir eylem sergilese bile o bu eylemi illaki nesnel ilke ile desteklemek zorundadır. Bu sebeple nesnel nedenler kabul edilebilir tek nedenlerdir. Nagel, öznel ve nesnel nedenler arasındaki ayrımı açıklayabilmek için, ahlaki birer ilke olarak düşünülmesini istediği, üç farklı önermeden yola çıkar:

- (a) Herkes, kendi zihnini geliştirmelidir
- (b) Herkes, kendi ailesine yardım etmelidir
- (c) Herkes, kendi ülkesini savunmalıdır (Nagel, 2020, p. 105).

Nagel, öncelikle bu önermeleri öznel olmaları bakımından değerlendirir. Bu her üç ilke de içerisinde öznel nedenin varlığını göz önüne seren “kendi” kelimesini içermektedir. Yani ilk izlenimde bu üç önerme de “kendi” kelimesini ihtiva ettiği için öznel özellikte görülür (Nagel, 2020, p. 105). Fakat başlangıçta görünen bu öznelliğe rağmen ahlaki ilkelerin gerisinde nesnel nedenler bulunur. Nagel, bu önermelerden her öznel nedenin aslında egoist olmadığı sonucunu çıkarır. “Bazı öznel ilkeler, öznel olarak tanımlanmış amaçların hizmetinde aşırı fedakârlık gerektirebilirler” (Nagel, 2020, p. 109). Yani ilk başta egoist olarak nitelendirilen bir önerme görüldüğü gibi egoist olmayabilir. Bunun nedeni ise, o önermelerin arka planında bulunan niteliklerdir. Nagel’e göre bu durumun tam tersi de söz konusu olabilir. Yani her nesnel önerme ya da eylem her zaman özgeciliğin varlığını kanıtlamaz. Düşünürümüz bu durumu şu sözlerle ifade eder: “Nesnel ilkelerin hepsi özgeci değildir. Bazıları, kişinin kendisinin veya diğerlerinin ilgilerinden ziyade, hiç kimsenin ilgisini içermeyen amacın peşinden koşmayı emredebilir; örneğin onun suça, onun kurbanına veya topluma karşı yararından başka cezayı iyi bir şey olarak sayan, cezanın cezalandırıcı teorisi. Bazı nesnel ilkeler bireysel ilgili davranışı birincil olarak cesaretlendirmeleri bakımından sözde egoist olabilirler” (Nagel, 2020, p. 109).

2.2. Ahlaki İlke

Nagel’in ahlak felsefesinde önemli olan bir diğer kavram ahlaki ilke kavramıdır. Pratik akıl yürütmenin biçimsel ilkeleri araştırıldığı zaman insanın karşısına tek bir kaynak çıkar ki, bu, kişi kavramıdır. İnsanlar diğer eşit insanlar arasında kendilerini yalnızca bir kişi olarak kabul etmelidir. Gayrişahsi dava ile ilgili olan düşünce “kişinin kendisini diğer bazı insanlarla veya diğer bütün insanlarla tanımlaması değil, fakat aksine, bireysel dünyanın içine dahil olan diğer insanların arasında sadece bir kişi gibi kişinin kendisi kavramıdır (Nagel, 2020, p. 112-113). İnsan “kişinin

kendisi” kavramına sahip olmalıdır. Bununla birlikte insan diğer insanların da varlığının farkında olur. Özgeciliğin mümkün olabilmesi için insanın diğerleri arasında kendisini sadece bir kişi olarak görmesi gerekir. Nagel, “bireyin kendisini diğer insanlar arasında bir kişi olarak görmesi” ilkesinin şu an veya gelecek zaman ayrımı olmadan her zaman geçerli olduğunu ifade eder (Günör, 2019, s. 128). Eğer bu ilke zamanlar arası bir değişime tabi olsaydı onun nesnelliğinden söz edilemezdi.

Nagel’e göre bir insan kendisini diğerlerinin gerçekliği arasında yalnızca bir birey olarak görebilirse o insanda empatik hayal gücü ve gayrişahsi bakış açısı gelişmiş olur. Empatik hayal gücü temel olarak bireyin diğer insanların eylemlerini ya da içinde bulundukları durumu anlayabilmek esasına dayanır. Nagel, bu durumu netleştirmek için, size “Bir kişi daha evvelden bir eylemde bulunduğu anda siz aynı eylemi nasıl yaparsınız?” sorusunu sorar. Eğer kişi kendisine yönelik yapılan davranıştan rahatsız olursa, o davranışı kendisi de başkasına yapmaktan kaçınır. Burada bir kaçınma eylemi ortaya çıkar. Düşünürümüzün felsefesine bakıldığında bu kaçınmanın insanın rasyonel olmasından kaynaklandığı görülür. Nagel’in bu düşüncesi daha da genişletilebilir. Öyle ki bir insanın kaçınma davranışında bulunması için olumsuz eyleme kendisinin maruz kalması zorunlu değildir. Yani insan bir başkasına yapılan olumsuz davranışları da değerlendirerek o eylemden kaçınarak kendisi de o olumsuz davranışı başkalarına yapmaz. Bunun nedeni ise insanın kendisini başkalarının yerinde tahayyül edebilmesidir (Günör, 2019, s. 128). Böylece insan diğerlerinin de arzu istek ve ilgileri olduğunun farkında eylemde bulunarak bencil eylemlerden kaçınmış olur.

2.3. Gayrişahsi Bakış Açısı

İnsanın, kendisini diğerlerinin gerçekliği arasında yalnızca bir birey olarak görebilmesinin sonucunda onda, empatik hayal gücünün yanında, ikinci bir bakış açısı olan gayrişahsi bakış açısı da gelişmiş olur.

Gayrişahsi bakış açısı, şu anı diğerleri arasında sadece bir zaman olarak değerlendirenin ne olduğu ile ilgili hesapta, zaman kipsiz ifadeler tarafından oynanan rol gibi, kişinin diğerleri arasında sadece bir insan olduğu fikrinin açıklanmasında bir rol oynar: Bu rol, eğer biz kişi kendisi ise, diğerlerini insanlar gibi değerlendirmenin ne olduğunu sordüğümüzde oluşur. İlk olarak, kişinin buna izin veren insanlar fikrine sahip olması gerekir. Bu, şu anlama gelir ki, kişinin kendisi olarak söyleyebileceği herhangi bir şeyi, aynı anlamda, diğer insanlar için söyleyebilmesi mümkün olmalıdır. Bu varsayım doğru olmayabilir, fakat önemli olmalıdır [...] Gayrişahsi bakış açısı, zamansal tarafsızlık bakış açısı gibi, konuşmacı ve konuşulan şeyin ne olduğu arasındaki ilişkiyi soyutlar ve bahsi geçen herhangi bir böylesi ilişki hakkında neyin varsayılabilirliğini varsayar (Nagel, 2020, p. 114-115).

Nagel’in temel ilkesi olan bireyi ötekiler içerisinde tek bir kişi şeklinde görmek, yalnızca faile bağımlı olmayan pratik ilkelerin kullanılmasına akılsal bir biçimde bağlıdır. Bunun nedeni ise kişiyi ötekilerin arasında yalnızca bir kişi olarak düşünmenin, faile bağlı olan pratik ilkelerin kullanımı ile örtüşmediğindendir. Bundan dolayı insanın faille bağlantılı olan pratik ilkeleri kullanması rasyonel değildir. Bu fikir kabul edilirse “hiç kimsenin apaçık kişiler arası özgecilik gerekliliğinden kaçınılamayacağı” savunulabilir (Günör, 2021, s. 146). Nagel, gayrişahsi bakış açısı düşüncesi ile genel olarak kişinin öznellikten uzaklaşıp nesnelliğe yaklaşarak kendi dışındakilere yardım etmenin gerekli olup olmadığını değerlendirir. Kişi bu bakış açısı sayesinde başkasının başına gelen olumsuzlukları değerlendirip bu olay kendi başına gelmiş gibi sonuçlarından çıkarımda bulunabilir. Bu bakış açısıyla nesnelliğe yaklaşan kişi egoizmden de uzaklaşmış olur.

Nagel’e göre ahlakın temeli, kimi kişiler için zararlı ya da iyi olanın görüş açılarından değil ama düşünebilen her bireyin algılayabileceği daha genel bir görüş açısından kötü ya da iyi olduğu inancıdır. Yani insanların ne yapacağı kararını verirken yalnızca kendi kişisel çıkarlarını değil, diğerlerinin çıkarlarını da dikkate almasını gerektiren bir sebebi bulunur (Nagel, 2021, p. 66). Ona göre bir insan sadece kendi yakınlarına saygı duyuyor ise bu yeterli değildir. Çoğu insanın

düşündüğü şey diğerlerinin, yakın akrabaları olmamalarına rağmen onu önemsemeleri gerektiğidir. Her bireyi kendinizi önemsedığınız derece de önemsemeli misiniz? Komşularınızı tıpkı kendinizi sevdiğiniz şekilde sevmeli misiniz? Bu sorulara evet cevabını veren az insan vardır. Çok az insan bu derece özgecidir (Nagel, 2021, p. 66-67). Ahlâk iddiası herkeste olduğu kabul edilen çıkar gözetmeyen, yansız bir güdülenme biçimini eyleme geçirmeyi dener. Fakat Nagel'e göre, bu çok fazla derinlere gömülmüş olabilir ve bazı şartlarda ortada görünmeyebilir. Herhangi bir koşulda, insan eylemlerini kontrol altına alma bakımından hem güçlü egoist güdülerle hem de fazla egoist olmayan diğer kişisel güdülerle uğraşmak zorunda kalır. İşte ahlaki temellendirmenin zorluğu insan eylemlerinin yalnızca bir tane değil, birden fazla güdüleyicisi olmasından kaynaklanır (Nagel, 2021, p. 72).

Nagel'in özgecilik ile ilgili görüşleri birkaç noktada eksiklikler ihtiva eder. Bu eksikliklerden ilki, düşünürümüzün özgeciliği açıklarken en başta ortaya koyduğu rasyonel gereklilik ilkesini net olarak açıklamamasıdır. İnsanları ahlaki eyleme iten şeyin güdüler olduğunu söyleyen Nagel, aklın insanları tam olarak nasıl güdülediğini de netleştirememiştir. Öyle ki çoğu insan rasyonel olarak tasarlamış olduğu eylemlerini gerçekleştirmek istese bile bunu her zaman sağlayamaz. Yani "insanların sadece pratik akıllarının yapılmasını doğru olarak belirlediği eylemleri yaptıklarını iddia etmek aşırı bir genelleme olmaktadır" (Günör, 2019, s. 133). Nagel'in açıklamalarına bakıldığı zaman akla çok fazla değer verdiği aşıkardır. Fakat akla atfettiği bu büyük gücün kaynağının ne olduğu belirsiz kalmıştır.

Sonuç

Özgecilik, farklı disiplinler tarafından ele alınmış ve açıklanmış bir kavram olmasına rağmen, temelde felsefenin konusu olarak incelenebilir. Özgecilik düşüncesi, insanların eylemlerinin kaynağını ve bu eylemleri güdüleyen etkenleri inceleyerek, ahlaki olarak değerlendirilebilecek eylemlerin ne olduğunu ortaya koymayı amaçlar. Bu çerçevede, özgecilik, "kişinin kendi çıkarlarını gözetmeksizin başkalarına yardımsever eylemlerde bulunması" olarak tanımlanır. Bu noktada, özgecilik, insanların eylemlerini şekillendiren bir düşünce olarak karşımıza çıkar. Bireysel çıkarları temel alan bir ahlak teorisi olan egoizmin aksine, özgecilik, insan eylemlerinin yalnızca arzu, istek, bireysel sevgi veya kişisel yarar doğrultusunda şekillenmediğini savunur.

Ahlak felsefesi alanında Immanuel Kant'ın takipçisi olan Nagel, duygusal doktrinleri reddederek tamamen akılcı bir çizgide ilerler. Onun etiğinde insan eylemleri hem öznel hem de nesnel nedenler tarafından belirlenir. Fakat bu nedenlerden geçerli olan sadece nesnel nedenlerdir. Çünkü tıpkı Kant gibi, Nagel de öznel nedenlerin evrensel nitelikte olamayacağı görüşündedir. İnsan, diğer insanlar arasında sadece bir kişidir, yani onun diğer insanlardan hiçbir farkı yoktur. İnsan ne kadar fedakârca davranırsa, eylemleri de o kadar özgeci olur. Ancak fedakârlık yapan bir insan, kendini feda eden insan değildir. Pek tabii insan başkalarını düşünürken aynı zamanda kendisini de düşünebilir. Ayrıca, insan eylemlerinin hepsi özgeci olmak zorunda olmadığı gibi, fedakârlıkta bulunan insan mutlaka kendini feda etmez. Özgeciliğin ve ahlakiliğin, temel insan doğasında var olan değerler olduğunu söylemek, insanların temelde iyi oldukları anlamına gelmez. Çünkü insanlar doğası gereği karmaşık varlıklardır.

Özellikle günümüzde, insanların eylemlerinde başkalarını düşünmek yerine kendilerini ön planda tutmaları, büyük bir toplumsal problem haline gelmiştir. Günlük hayatta gittikçe yayılan ve başlangıçta belki de fazla dikkate alınmayan egoist düşüncenin (özellikle güçlü psikolojik egoizm) olumsuz etkileri giderek artmakta ve insanların, kendilerinden başka kimseyi düşünmeden hareket etmeleri kaçınılmaz hale gelmektedir. Ayrıca teknoloji çağında yaşayan bir insanın her eylemi, doğrudan veya dolaylı olarak tanımadığı diğer insanları, olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda egoizmin karşısında duran özgecilik düşüncesi, eylemlerinin sonucunu belirleme ya da kontrol edebilme olanağı giderek azalan bireyler için bir yol gösterici olabilir. Ayrıca, bu

düşünce, toplumdaki benzer problemleri azaltma potansiyeline sahip bir çözüm yolu sunmaktadır. Özgeciliğin sadece bireysel bir erdem değil, aynı zamanda toplumsal bir gereklilik olduğuna dair bir anlayış geliştirilmesi, günümüz dünyasında özellikle önem kazanmaktadır. Bireysel çıkarların öne çıktığı bir toplumda, kolektif sorumluluk ve ortak iyilik için duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Toplamların, kişisel çıkarları aşarak başkalarının çıkarlarını gözeten bireylerden oluşması, toplumsal dayanışmayı ve adaleti güçlendirebilir. Özgecilik, bu perspektiften bakıldığında, yalnızca bireylerin değil, toplumların da daha adil, huzurlu ve sürdürülebilir bir yaşam kurmalarına katkıda bulunabilir. Böylece, egoizmin olumsuz etkilerinin önüne geçilmesi ve toplumsal sorunların çözülmesi açısından özgeciliğin önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Arat, N. (1987). *Etik ve estetik değerler*. Say Yayınevi.
- Bar Tal, D. (1986). Altruistic motivation to help: Definition, utility and operationalization. *Humboldt journal of social relations*, 13(1-2), 3-14.
- Bertrand, A. (2022). *Ahlak felsefesi* (S. Zeki & H. Altıntaş, Çev.). Akçağ Yayınları.
- Boone, B. (2020). *Etik 101* (S. Aktuyun, Çev., 2. baskı). Say Yayınları.
- Calkins, M. W. (2021). *İyi insan ve iyi etiğe giriş* (T. Çetin, Çev.). Cem Yayınevi.
- Can, M. (2019). *Rasyonel bencillik ahlakı- Ayn Rand'ın objektivist etiği*. Elis Yayınları.
- Cevizci A. (1999). *Felsefe paradigma sözlüğü*. Paradigma.
- Churchill, R. P., & Street, E. (2005). Is there a paradox of altruism?. In J. Seglow (Ed.), *The ethics of altruism* (pp. 89-106). Frank Cass Publisher.
- Comte, A. (1874). *System of positive polity*. Longmans, Green and Co.
- Çankı, M. N. (2021). *Büyük felsefe lügatı 1 (A-E)*. İz Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar- Bir toplumun incelenmesi* (Z. Z. İlkelen, Çev.). Pozitif Yayıncılık.
- Enç, M. (1974). *Rubbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Feldmann, F. (2013). *Etik nedir?* (F. B. Aydar, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Graham, K. (2005). Altruism, self-interest and the indistinctness of persons. In J. Seglow (Ed.), *The Ethics of Altruism* (pp. 51-70). Frank Cass Publisher.
- Günör, R. B. (2019). *Ahlak felsefesinde özgecilik*. Atlas Kitap.
- Günör, R. B. (2021). Özgecilik. İçinde C. A. Cengiz (Ed.), *Değerler üzerine felsefi sorgulamalar* (ss. 127-150). Nobel.
- Hinman, L. M. (2008). *Ethics: A pluralistic approach to moral theory* (4. baskı). Thomson Wadsworth.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan* (S. Lim, Çev., 6. baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Kasapoğlu, F. (2017). *İyilik hali ve özgecilik*. Gece Kitaplığı.
- Kohn, A. (2022). *İnsan doğasının aydınlık yüzü: Günlük yaşamda özgecilik ve empati* (Y. Ataman, Çev.). Görünmez Adam Yayıncılık.
- Manaf, A. (2021). *Bencillik psikolojisi: Varoluşsal bilgelik serisi*. AZ Kitap.
- Mutafçılar, I. (2008). *Özgecilik kavramının tarihsel gelişimi ve öğretmen özgeciliği üzerine bir araştırma* (Tez No. 227447) [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Nagel, T. (1970). *The possibility of altruism*. Princeton University Press.
- Nagel, T. (1986). *The view from nowhere*. Oxford University Press.
- Nagel, T. (2001). *The last word*. Oxford University Press.
- Nagel, T. (2020). *Özgecilik* (R. B. Günör, Çev.). Atıf Yayınları.

- Nagel, T. (2021). *Her şey ne anlama geliyor? Felsefeye küçük bir giriş* (H. Gündoğdu, Çev., 3. baskı). Say Yayınları.
- Özbay, A. (2022). *Kuran-ı Kerim'e göre bencillik ve diğerkamlık*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Rand, A. (2008). *Bencilliğin erdemi* (N. Kandemir, Çev., 2. baskı). Plato Film Yayınları.
- Scott, N., & Seglow, J. (2007). *Altruism*. Open University Pres.
- Türkeri, M. (2013). Diğerkamlık ve egoizmin ahlaki açıdan karşılaştırılması. İçinde *Kutlu doğum haftası "Hz. Peygamber kardeşlik ahlakı ve kardeşlik hukuku" sempozyumu*. (ss. 571-580). DİB Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2016). *Ahlâk* (3. baskı). Doğu Batı Yayınları.